

બાલકાવ્યો

: ભાગ પહેલો :

પ્રકાશક

સ્વકાલય સ. સ. મહેળા લિ.

વડોદરા

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૪૦૨૪ ચંપીક

પુસ્તકનું નામ બાલકાવ્યો,

વિષય ૬ - : ૧૨૧

બાલકાવ્યો

સંગ્રાહકો

આશાભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ
ચન્દ્રશંકર મણિશંકર ભટ્ટ
ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી,
આણંદ

પ્રકાશક
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ.
વડોદરા

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૦૧૪

પહેલી આવૃત્તિ
પ્રત ૧૧૦૦
સંવત ૧૯૮૪

કીંમત ૦-૩-૦

આશુદ્ધ ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં મોતીલાલ મથુરભાઈ
પટેલે પ્રકાશકને માટે છાપ્યું. તા. ૨૫ : ૨ : '૨૮

નિવેદન

‘બાલમિત્ર’ દ્વારા બાલપ્રિય થએલાં
કાવ્યોનો આ નાનકડો સંગ્રહ પ્રકટ કરતાં
અંખને આનન્દ થાય છે.

લેખક અને સંપાદક બન્ધુઓનો
આભાર તો બાલ હૃદયોમાં પણ મનાશે જ.

તન્ત્રીઓ
‘બાલમિત્ર’

અનુક્રમણિકા

૧. પ્રાર્થના	(તુલસીદાસ)	૧
૨. દાદાજીના દેશમાં	શ્રી. ઝવેરચંદ મધ્વાણી	૨
૩. ' સંતાકૂકડી રમે ચાંદલિયો ' શ્રી. ત્રિભુવન ગો. વ્યાસ		૪
૪. ' મગ મગ જેવડા મોગરા '		૬
૫. ' અમે પ્રભુતાં નાનાં બાળકડાં ' શ્રી. અંધકવિશ્રી હંસરાજભાઈ		૮
૬. સરસ્વતી માતા		૧૦

૭. 'ગાવલડી ચારવાને નહિ જઈ' રે'	૧૧
૮. શ્રી કૃષ્ણલીલા	શ્રી. જુગતરામ દવે		૧૨
૯. સહીએરીઆં	૧૭
૧૦. છખીલોલાલ	(વલ્લભ)		૧૮
૧૧. 'કાનજી, ગાયોનાં દુઃખ ટાળી દીઓ રે'	શ્રી. ચન્દ્રશંકર		૧૯
૧૨. એ'ની બાનો વીર	શ્રી. અવેરચંદ મેઘાણી		૨૨
૧૩. મોહનજી!	શ્રી. ચન્દ્રશંકર		૨૩
૧૪. મારી વાડી	શ્રી. દેશગજી પરમાર		૨૪
૧૫. પતંગીઆં	શ્રી. દેશગજી પરમાર		૨૬
૧૬. શૃંગીનો શાપ	શ્રી. ચન્દ્રશંકર		૨૭
૧૭. વિસામડા રે વિસામડા	૩૧
૧૮. ધનવાડીનો માળી	૩૩
૧૯. નદી	૩૫
૨૦. શબરીનાં બોર	શ્રી. જુગતરામ દવે		૩૬
૨૧. શું રે જોઈએ ?	શ્રી. ના'તુ દવે		૪૨
૨૨. નદી	શ્રી. તારાબેન મોડક		૪૩
૨૩. પ્રાર્થના	શ્રી. કરીમ મ. મારતર		૪૪
૨૪. ધણુ	શ્રી. વિ. ય. આવસત્થી		૪૫
૨૫. 'પાસ રહેજો પ્રભુજી પ્યારા'	શ્રી. અંધકવિશ્રી હંસરાજભાઈ		૪૭

પ્રાર્થના

ધર્મધુરંધર શ્રી યદુનંદન,
જય જગવંદન સ્વામી રામ;
જગદાનંદન, કંસનિકંદન,
પંકજચરણ નમામિ રામ.
ધર્મધુરંધર૦

સંત, સતી, સુખદાયક જનના,
સહાયક દીનના,
વિશ્વંભર વ્યાપક જળસ્થળના,
શશિદિનકરના,
ગૌપ્રાણીય પ્રતિપાળ લાલજી,
પાંડવના રખવાળ જોને.
ધર્મધુરંધર૦

દ્રૌપદી કેરા દાસ દયાળુ,
કૌરવકુળના કાળ જોને;
ભારત ભવજલતારક સ્વામી,
પારથરથના ગામી રામ.
ધર્મધુરંધર શ્રી યદુનંદન,
જય જગવંદન સ્વામી રામ.

(તુલસીદાસ)

દાદાજીના દેશ માં

દોસ્ત, હાલો દાદાજીના દેશમાં,
પ્રેમસાગર પરભુજીના દેશમાં;
હાં રે દોસ્ત, હાલો બાપુજીના દેશમાં.

મધુર મધુર પવન વાય,
નદી ગીતો કંઈ ગાય,
હસી હોડી વહી જાય,
મારા માલિક રાજાજીના દેશમાં. હાં રે૦

સાત દરિયા વીંધીને બહાણુ હાલશે,
નાગકન્યાના મહેલ રૂડા આવશે,
એની આંખે આંસુડાં ઝરતાં હશે,
હાં રે દોસ્ત, હાલો એ જાદુગર દેશમાં.

સાત વાદળ વીંધીને બહાણુ લઈ જશું,
 ત્રીશ કોટિ તારાની સાથ ખેલશું,
 ચંદ્રસૂરજ ખીસ્સામાં ચાર મેલશું,
 હાં રે દોસ્ત, હાલો એ દેવોના દેશમાં.

સમી સાંઝે દાદાને દેશ પહોંચશું,
 એના પાંખાળા ઘોડા ખેલાવશું,
 પછી પરીઓને ખોળે પોઢી જશું,
 હાં રે દોસ્ત, હાલો ડોસાજીના દેશમાં.

ભલે હોય ઘણું તાણુ,
 ભલે જગે તોફાન,
 આજ બનશું બેભાન,
 થવા દાખલ દાદાજીના દેશમાં,
 હાં રે દોસ્ત હાલો દાદાજીના દેશમાં.

ઝવેરચંદ મેઘાણી

સંતાકૂકડી રમે ચાંદલિયો

સંતાકૂકડી રમે ચાંદલિયો,

સંતાકૂકડી રમે.

રાતડલીને સમે ચાંદલિયો,

સંતાકૂકડી રમે.

કાળીધોળી વાહળીના ઘેરામાં ધુમતો,

ઉગે અને આથમે, ચાંદલિયો,

સંતાકૂકડી રમે.

કોક કોક વાહળીની પાછળથી એને

ફૂંવારા છોડવા ગમે, ચાંદલિયો

સંતાકૂકડી રમે.

કોઈને માથે તો કોઈકને ખંભે

કોઈને ચરણે નમે, ચાંદલિયો

સંતાકૂકડી રમે.

કોઈ વાહળીના ખોળામાં સૂઈ જઈ,

ક્યારેક વળી વિરમે, ચાંદલિયો

સંતાકૂકડી રમે.

દૂધની પીચકારી વાદળીના મોં પર
મારીને ભાગતો ભમે, ચાંદલિયો
સંતાફફડી રમે.

છોટી પકડવા આવે તો એને
દોડાવતો એ હમે, ચાંદલિયો
સંતાફફડી રમે.

મોટી જો પકડીને ખૂરે તો એનું
હસતો હસતો ખમે, ચાંદલિયો
સંતાફફડી રમે.

હું પેલી નાનકીક વાદળીનો ભેર,
તમે કોના છો તમે? ચાંદલિયો
સંતાફફડી રમે.

સંતાફફડી રમે, ચાંદલિયો
સંતાફફડી રમે.

રાતડલીને સમે, ચાંદલિયો
સંતાફફડી રમે.

ત્રિભુવન ગૌરીશંકર વ્યાસ

“ મગ મગ જેવડા મોગરા ”

મગ મગ જેવડા મોગરા,
 રૂંલવાડીના મોગરા.
 એક રૂંલ લઈને રમવા ગઈ'તી,
 રમતાં રમતાં રાત પડી ગઈ,
 ઘોળી પછેડીએ ભાત પડી ગઈ.
 ચાલો સહીઅર ઘેર જઈએ,
 ઘેર જઈને ગાયો દોહીએ;
 ગાયો દોહીને ખીર કરીએ,
 ખીર કરી વીરાને જમાડીએ.
 વીરે મને ચુંદડી આપી,
 ચુંદડી પહેરીને પાણી ગઈ'તી;
 પાણી ગઈ'તી ને પાલવ પલજ્યો,
 પાલવ પલજ્યો ને નેવે સૂકવ્યો.
 નેવે સૂકવ્યો ને કાગ લઈ ગયા,
 કાગની પાછળ દોટો મૂકી;
 દોટો મૂકી ને કાંટો વાગ્યો,
 કાંટો લઈને ટીંબે ખોસ્યો.
 ટીંબે મને માટી આપી,
 માટી લઈ કુંભારને આપી;

કુંભારે મને ઘડો આપ્યો,
 ઘડો મેં માળીને આપ્યો.
 માળીએ મને રૂંલ આપ્યું,
 રૂંલ લઈ મહાદેવને ચડાવ્યું;
 મહાદેવે મને ભાઈ આપ્યો,
 ભાઈ મેં ભોજનધને આપ્યો.
 ભોજનધએ મને ચણા આપ્યા,
 ચણા ચણા ખાઈ ગઈ;
 ફેતરાં ફેતરાં ઘાંચીને આપ્યાં.
 ઘાંચીએ મને ધૂપેલ આપ્યું.
 ધૂપેલ લઈ માથામાં ઘાલ્યું,
 માથે મને જી આપી;
 જી લઈ તળાવમાં નાખી,
 તળાવે મને પાણી આપ્યું.
 પાણી લઈ આંખાને પાયું,
 આંખે મને કેરી આપી;
 કેરી કેરી ખાઈ ગઈ,
 ગોટલો ગોટલો વાંદરાને નાખ્યો,
 વાંદરે મને સલામ કરી!

“અમે પ્રભુનાં નાનાં બાળકડાં”

બાળકડાં રે બાળકડાં
 અમે પ્રભુનાં નાનાં બાળકડાં;
 લાડકડાં રે લાડકડાં
 અમે પ્રભુનાં નાનાં લાડકડાં.

મુખડે નહિ દાંત હતા જ્યારે,
 માતાને ધાવણી ધારે,
 કેવી ઉભરાવી કિરતારે!
 અમે પ્રભુનાં નાનાં બાળકડાં.

જે આખા જગનો હસ્થર છે,
 તે તાત અમારા શિરપર છે,
 જગમાં કેનો અમને ડર છે?
 અમે પ્રભુનાં નાનાં બાળકડાં.

ચાંદોસૂરજ જોવા જોવા,
 ગંગાજમનાં પાણી પીવા,
 અમ કારણ મનગમતા મેવા;
 અમે પ્રભુનાં નાનાં બાળકડાં.

દિગપાળ અમારી ચોકી કરે,
 અમ ભાર ઉપાડે શેષ શિરે,
 રમવા ઉતર્યાં સંસારતીરે;
 અમે પ્રભુનાં નાનાં બાળકડાં.

અમ કારણ ઋતુના રંગ ફરે,
 અમ કારણ પંખી ગાન કરે,
 અમ કારણ પર્વત ધ્યાન ધરે;
 અમે પ્રભુનાં નાનાં બાળકડાં.

અંબકવિશ્રી હંસરાજભાઈ

સરસ્વતી માતા

સરસ્વતી સરસ્વતી તું મોરી મા,
પહેર પોટાળાં ઘેબર ખા.

સૂતાં ઉઠી વિદ્યા દે,
થાળ ભર્યો શગ મોતીડે.

થાળ ભર્યાં પર વાગે કુમ,
બાવન ટીપકી ચડે સિંદુર.

સિંચ્યો આંખો સિંચી વેલ,
એક ન સિંચી નાગરવેલ.

નાગરવેલની નગરી સોપારી,
તેનું વર્ણન કરે વેપારી.

(બાલગીત)

“ ગાવલડી ચારવાને નહિ જાઉં રે”

હું નહિ જાઉં રે,
ગાવલડી ચારવાને જશોદા માવડી.

મને વહેલાં ઉઠી જગાડે છે,
મને ડંડે તે પાણીએ નવરાવે છે.
મને ટાઢો તે રોટલો ખવરાવે છે—હું નહિ જાઉં રે,

ત્યાં તો વાઘવરૂનો બહુ ભો છે,
ત્યાં તો પહાડપર્વત બહુ મોટા છે—હું નહિ જાઉં રે,

મને કાળિયો કાળિયો સૌ કહે છે,
મને ગોવાળિયા બહુ દુઃખ દે છે.

હું નહિ જાઉં રે,
ગાવલડી ચારવાને જશોદા માવડી.

(લોકગીત)

શ્રીકૃષ્ણલીલા

(૧)

એક સમે શ્રીકૃષ્ણ એકલા
રમતા'તા ધર બહાર,
નંદજશોદા મળીને કરતાં
ગાયોની રખવાળ.

તેવામાં તો મથુરાં ભણીથી
વા વા લાગ્યો વાય,
ધૂળ ધૂળ થઈ રહી ચોપાસે
ગોકુળ ગામની માંય.

કાચાંપોચાં હતાં છાપરાં,
હતા ઘાસના પૂળા,
ફરરર સર્વે ઉડી ગયાં ને
ઉખડ્યાં ઝાડ સમૂળાં.

રાક્ષસની માયા છે સઘળી,
તૃણાવર્ત છે નામ,
કૃષ્ણ તણું કાશળ હરવાને
કંસે ક્રીધું રે કામ.

વાતો વાતો આવ્યો વંદોજિયો,
 રમે કૃષ્ણ જે ઠાર,
 હળવે રહીને ઉંચકી લીધા,
 પામ્યું નહિ કોઈ પાર.

વાવાઝોડું શાંત પડ્યું ને
 બેસી ગઈ છે ધૂળ,
 આપ આપણાં ઘર સંભાળે
 ગામ બધું ગોકુળ.

કોઈ છાપડું સમારતા ને
 કોઈ વંડી, કોઈ બાર,
 કોઈ બિચારી બાળક બોળે
 હોટેહાટ બન્યાર.

નંદ ઘરે શ્રીકૃષ્ણ જડે નહિ
 વરત્યો હાહાકાર,
 વિલાપ કરતાં નંદજશોદા
 ગોકુળના ગોવાળ.

ખભે ચડાવી બાલ કૃષ્ણને
 તૃણાવર્ત ગયો દૂર,
 પણ ત્યાં તેના થયા હાલ તે
 એહજ લહે અમુર.

પર્વત મોટો હોય ઉપાડયો
 લાગ્યો તેવો ભાર,
 કૃષ્ણ મારવા આવ્યો ખાંતે
 સમજ્યો નહિ કંઈ સાર.

ઉતારવા તે ગયો કૃષ્ણને
 ખભા ઉપરથી હેઠો,
 કૃષ્ણ કંઈ છોડે નહિ કેમે,
 ભય તેને ઉર પેઠો.

ભાર તણી બહુ વધી વેઠના
 હાડ તૂટવા લાગ્યાં,
 પડ્યો શિલા પર ભક્ષંગ દેતો
 અંગ દુષ્ટનાં ભાગ્યાં.

ગયા દોડતા ઘેર કાનજી,
 ભેટ્યાં માત ને તાત,
 વાત કહી વિસ્તારી સઘળી
 થયાં સર્વ રળિયાત.

(૨)

કંસરાયને ખાલું ન ભાવે,
 મનમાં વળગ્યો બહેમ;
 ‘કૃષ્ણ હાથથી છટકયો તેને
 ખોળી મારું કેમ?’”

હતી પૂતના કૂર રાક્ષસી,
 કુળાં બાળ લખનારી;
 કંસરાયને કામે ચાલી,
 રૂપવંતી થઇ નારી.

ગામે ગામ તે ફરે ધુતારી,
 ઘર ઘર દુઝે બાળ;
 વહેમ પડે જો જરા કૃષ્ણનો
 તત્ક્ષણ આણે કાળ.

ફરતી ફરતી ગોકુળ આવી,
 તરતજ કાઢી બોળ;
 પૂછતી પૂછતી નંદલવન તે
 પહોંચી નાર નંદોર.

“બહેન, બહેન,” કહી જશોમતીને
 બહુજ બતાવે માયા,
 “દેવતાઇ, બહેની, તુજ બાળક,
 વાહ શી નમણી કાયા!”

કહાન કુંવરને હસતાં તેડયા,
 કરે પ્રેમ બહુ પેર;
 મુખથી મીઠું મીઠું બોલે,
 અન્તરમાં તો ઝેર.

રમાડતી ને હસાવતી તે
 બતાવતી બહુ હેત,
 ધવડાવા તે બેઠી કૃષ્ણને
 પૂતના હરખ સમેત

ઝેર કારમું સ્તન પર દીધું,
 ધાવે જે કોઈ બાળ;
 એક ધુંટડો જાય પેટમાં,
 મરણ થાય તત્કાળ.

કૃષ્ણ ગયા છે પામી પૂતના—
 માશી કેરું પાપ,
 પય સાથે પ્રાણો પણ પીધા,
 પૂતના પામી તાપ.

આંખો તેની ઉંચી ચડી ને
 ગળી દેહ જેમ મીણ.

કૂડ કંસનું તૂટી પડ્યું ને
 ઉતરી કૃષ્ણની ધાત,
 નંદજશોદા, ગોપગોપીઓ
 થયાં મન રળિયાત.

જીગતરામ દવે

સહીએરીઆં

હૃદલી બજરમાં ગ્યાં'તાં સહીએરીઆં :
 શું શું વેચાવાને આવ્યું સહીએરીઆં ?
 કાંસકા વેચાવાને આવ્યા સહીએરીઆં :
 ઉભલે ઉભલે જોયા સહીએરીઆં :
 વાંકાં વળીને મૂલ કીધાં સહીએરીઆં :
 હેડળ બેસીને મૂલ દીધાં સહીએરીઆં :
 હૃદલી બજરમાં ગ્યાં'તાં સહીએરીઆં :

છબીસોલાલ

આવ્યા શ્રી ગોકુળ તારવા,
છબીસોલાલ, આવ્યા શ્રી ગોકુળ તારવા.

વસુદેવદેવકીને ઘેર જન્મ ધર્યો છે,
નંદજીની ગાયેન ચારવા; છબીસોલાલ

માશી પૂતનાના વહાલે પ્રાણુજ લીધા,
મામા તે કંસને મારવા; છબીસોલાલ

દયસી આંગળીએ વહાલે ગોવર્ધન તોળ્યો,
ધન્વંતરી માન ઉતારવા; છબીસોલાલ

વૃન્દા તે વતની કુંજગલનમાં
ગોપીઓને રાસ રમાડવા; છબીસોલાલ

વલ્લભના સ્વામી પ્રભુ, રસિકશિરોમણિ
ભૂમિનો ભાર ઉતારવા; છબીસોલાલ

“કાનજી ગાયોનાં
દુઃખ ટાળી દીઓ રે.”

કાનજી, તલપે તમારી ગાવડી રે,
જંમનાજળમાં તે ભરીઓં ઝેર;
કાનજી, ગાયોનાં દુઃખ ટાળી દીઓ રે.

કાનજી, જંમનાનાં જળ મીઠાં હતાં રે,
મીઠાં અમી પીતાંતાં રોજ;
કાનજી, કરતાં કલ્સોલ અમે કાંડે રે.

કાનજી, ગાયોનાં

કાનજી, કાળો તે કાળીનાગ આવીઓ રે,
જંમનાજળમાં તે ફૂંક્યાં ઝેર,
કાનજી, પીતાંમાં જીવ ફાટી પડે રે!

કાનજી, ગાયોનાં

કાનજીએ વજ્જર કછોટો વાળીઓ રે,
સોનલા ગેડી લીધી છે હાથ;
કાનજી, ચડીઆ કદંબ કેરી ટાળીએ રે.

કાનજી, ગાયોનાં

કાનજીએ ધબાક ધૂબકો મારીઓ રે,
પલમાં પહોંચી ગયા પાતાળ;
કાનજી કાળીને બારણે આવીઆ રે.

કાનજી, ગાયોનાં

કાનજી, છાના રહેને બાપજી રે,
જગશે કાળી ને થાશે કે'ર;
કાનજી, લાગો છો નાના બાળકા રે!

કાનજી, ગાયોનાં

કાનજીની સામે કાળીનાગ આવીઓ રે,
ફેણેફેણે ઝરે બહુ ઝેર;
કાનજીએ કાળી સામે જુધ માંડીઉં રે,

કાનજી, ગાયોનાં

કાનજી કાળીને ગેડીએ મારતા રે,
રીસે કાળી ઉડાડે બહુ ઝેર;
કાનજી કાળીના ઝેરને પી જતા રે.

કાનજી, ગાયોનાં

કાનજીએ કાળીને પાયે દાબીઓ રે,
લાગ્યાં કાળી ને નાગણ પાય;
કાનજી, અમે તમારાં બાપડાં રે.

કાનજી, ગાયોનાં

કાંડે ગોકુળ બધું ભેળું થયું રે,
 ઉભાં રૂવે જશોદા માત;
 કાનજી, જળમાં તે શીદ અંધાવીઉં રે?

કાનજી, ગાયોનાં

કાનજી, ઝૂરે તમારી માવડી રે,
 ઝૂરે ગોકુળ તણા ગોવાળ;
 કાનજી, આંસુ ભરે છે નંદજી રે.

કાનજી, ગાયોનાં

કાનજીએ મીઠી વગાડી વાંસળી રે,
 સૌને હૃદયે હરખ ઉભરાય;
 કાનજી ક્યારે તે કાંડે આવશે રે?

કાનજીએ કાળીને વાંતવાસ મોકલ્યો રે,
 નિર્મળ કીધાં છે જમનાંનીર;
 કાનજીએ ગાયોનાં દુઃખ ટાળી દીધાં રે.

કાનજી કૂદીને કાંડે આવીઆ રે,
 જઈને લાગ્યા જશોદાને પાય;
 નંદધેર આનંદરસ રેલાય છે રે.
 કાનજીએ કીધી છે લીલાલહેર!
 કાનજીએ ગાયોનાં દુઃખ ટાળી દીધાં રે.

ઝે'ની બાનો વીર

વાડી પુલી વનરૂંલડે,
 રૂંલ કોણ વીણવા જાય ?
 ઝેનીબાનું સાસરું વેગળું,
 ત્યાં કોણ તેડવા જાય ?
 જાશે વીરાજ પાતળા,
 ઘોડલે વૂઘરમાળ.
 લીલી ઘોડી ને પીળો ચાખખો;
 પાતળીઓ અસવાર.
 ઝેનીબાના ગામને ગોંદરે
 ઘોડલાં ઠેકતાં જાય.
 ગામને ગરાસીએ પૂછીઉં
 આ ક્યાંનો રાજ જાય ?
 નથી રાગો ને નથી રાજ્યો
 ઝેની બાનો વીર.
 રો'તો વીરાજ રાંધુ લાપશી,
 જાવ તો કઢીયલ દૂધ.
 ના, ના, ઝેની બા હું નૈ રહું,
 રે' મારો સંગ ચાલ્યો જાય.

સંપાદક: ઝવેરચંદ મેઘાણી

મોહનજી!

ગોકુળમાં ગૌધેન ચારી મોહનજી!
 ચોરીને દહીંદૂધ ખાધાં હો જી; ગોકુળમાં
 માર્યો તૃણાવર્ત પાપી, મોહનજી!
 મારી તે પૂતના મારી હો જી; ગોકુળમાં
 ગોપ-ગોપીઓના બહાસા મોહનજી!
 વૃન્દાવનના વાસી હો જી; ગોકુળમાં
 કંસ-ચાણૂરના કાળ કે'વાયા,
 પાલક પોંડવ કેરા હો જી; ગોકુળમાં
 દ્વારામતીને સ્થાપી મોહનજી!
 બ્રહ્મવનાં કુળને તાર્યાં હો જી; ગોકુળમાં
 ભક્તતણા પ્રતિ-પાલ મોહનજી!
 જુગ જુગના દેવાધિ હો જી; ગોકુળમાં

ચન્દ્રશંકર

મારી વાડી

મારી વાડીમાં આંખો ફાલ્યો,
શીળી છાયા ઢળતો, રસભર ફળતો રે;
રમજો બાળાઓ. ૧

નીચે નાનકડી વેલી ફરતી,
મીઠી વાસ પમરતી, પુલડાં ઝરતી રે;
રમજો બાળાઓ. ૨

જીલતી ડાળીએ પોપટ ડોલે,
બોલો ફડલા બોલે, વનફળ ફેલે રે;
રમજો બાળાઓ. ૩

ટહુકા કરતી કોયલ કાળી,
રાગે આંખ રસાળી, પ્રેમે પાળી રે;
રમજો બાળાઓ. ૪

નિર્મળ નીરે સરવર છલકે,
કોમળ કમળો મલકે, ઝરણાં ઝળકે રે;
રમજો બાળાઓ. ૫

જળમાં હંસો રમતા, તરતા,
નહાનાં હરણાં ચરતાં, ભય નવ ધરતાં રે;
રમજો બાળાઓ. ૬

ફૂલફૂલ ભમતા ભમરા ફરતા,
જીવનરસમાં સરતા, ગુંજન કરતા રે;
રમજો બાળાઓ. ૭

મારી વાડીમાં આવો, આવો,
હયો આનંદનો લહાવો, હર્ષ રેલાવો રે;
રમજો બાળાઓ. ૮

દેશજી પરમાર

પતંગીઆં

પતંગીઆં, વનવન ભમતાં પતંગીઆં :
મનમન ગમતાં પતંગીઆં :

તમે મનભર ઉડતા ફૂલડાં છે.
તમે પરીઓનાં બાળકડાં છે.

પતંગીઆં, નીરખી નાસો પતંગીઆં :
અડકી નાચો પતંગીઆં :

તમે લાલપીળાં વાદળીઆં છે.
તમે શ્યામ ભુરાં પોપટીઆં છે.

પતંગીઆં, રંગબેરંગી પતંગીઆં :
ચંચળ પંખી પતંગીઆં.

x x x

દશગણ પરમાર

શૃંગીનો શાપ

(આખાહરણનો ઢાળ)

ગંગાતીરે રૂડું એક ધામ,
મુનિ શમિક વસે નિષ્કામ;
હોમ, હવન, ને જાપ જપે છે,
મુનિ હેતે હરિને ભજે છે.

ઠહેલાં જાગી પંખી કરે ગાન,
ઠહેલા જાગી મુનિ ધરે ધ્યાન;
ઠહેતાં સરળ સરિતાનાં નીર,
તીરે ધ્યાન ધરે મુનિ ધીર.

મુનિ સૂર્યને અર્ધ્ય ધરે છે,
ચારે વેદના મન્ત્ર ભણે છે;
મુનિ મધ્યાહ્ને ધ્યાન મૂકે છે,
થોડાં વનફળ પ્રીતે જમે છે.

હતો શૃંગી નામે મુનિબાળ,
 દિવ્ય કાન્તિ ને ભાલ વિશાળ;
 શૃંગી સેવા પિતાની કરે છે,
 શૃંગી ગંગાને ખોળે રમે છે.

એક દિવસ વીત્યા મધ્યાહ્ન,
 મુનિ મઠમાં ધરે છે ધ્યાન;
 શૃંગી રમવા ગંગાતટે જાય,
 એવે આવ્યા પરીક્ષિત રાય.

રાજા મૃગયાથી થાકી ગયેલા,
 કોમળ કંઠમાં શોષ પડેલા.
 રાય અશ્વથી હેઠે ઉતરીઆ,
 મુનિ શમિક સમીપે પળીઆ.

મુનિ શમિક ધરે છે ધ્યાન,
 બંધ નેત્રો ને ઉર અભિરામ;
 રાજા પાસે આવીને પૂછે છે,
 “કોણ મુનિજન આંહી વસે છે?”

હતું મુનિવરને ઉર ધ્યાન,
 એ તો ભૂલ્યા હતા તનભાન;
 સાદ પાડીને ખોલાવે રાય,
 તોય જાગે નહિ મુનિરાય.

રાજા પરીક્ષિત ક્રોધ ધરે છે,
 “આ તો કોઈક દંભી દીસે છે;
 એનો દંભ ઉઘાડું આજ,
 જેથી પામી જશે એ લાજ.”

એક સાપ મૂએલો ઉપાડી,
 રાજા લાવ્યા ધનુષે ચઢાવી;
 સાપ વીંટીને રાય નીકળીઆ,
 રાજલવનને પંથે પળીઆ.

એવે શૃંગી આવ્યો પિતા પાસ,
 કોટે સાપ દેખી પામ્યો ત્રાસ;
 “પ્રભુ, પાપીને શિક્ષા કરજે,
 સાત દિવસમાં તક્ષક ડસજે.”

જગ્યા શમિક મૂકીને ધ્યાન,
 દીઠો રડતો પોતાનો સંતાન;
 મુનિ વાત બધીય પૂછે છે,
 શૃંગી વાત બધીય કહે છે.

મુનિ ધ્યાન ધરીને જુએ છે,
 ઉંડી આંખમાં આંસુ ભરે છે;
 “ખેટા, એ તો પરીક્ષિત રાય!
 એને શાપ આવો ન દેવાય.”

મહેલે આઠ્યા પરીક્ષિત રાય,
એના હિલમાં હવે દુઃખ થાય;
“મેં તો પાપ કર્યું છે અધોર!
હું તો આજ બન્યો છું નઠોર!”

શૃંગી આવીને વાત વઢે છે,
“રાજા, મેં તને શાપ દીધો છે.”
પાય લાગી રાજા માગે માફ,
“ભલે દીધો તમે મને શાપ.”

ગંગાતીરે રાજાજી આઠ્યા,
દેશેદેશના વિપ્ર તેડાઠ્યા;
આઠ્યા શુકદેવ પુણ્યપવિત્ર,
ગાયાં હેતથી હરિનાં ચરિત્ર.

સાત દિવસ પૂરા જ્યારે થાય,
ડસ્યો તક્ષક રાયને પાય;
ધરી પ્રેમથી પ્રભુજીનું શર્ણુ,
રાય પરીક્ષિત પામ્યા મર્ણુ.

ચન્દ્રશંકર

“વિસામડા રે વિસામડા”

વિસામડા રે વિસામડા, વાત ને વડુ
વાટ ને ઘાટ, સામો મળ્યો શ્રીકૃષ્ણનો સાથ

સાથ વળાવ્યો સાસરીએ :

જમણુ લાડુ લાપશી, ઘાઘરીએ ધુઘરીએ
રંગ તણાવ્યા બાણુ. પાછા વાળ્યે પદમણી
બાળો રાજ, તપે તપેશરી, વીર લખેશરી,

આલો ગોરી ગાય.

સોનાની શીંગ, રૂપાની ખરી,

ગાયની પુંછડી હીરે જડી.

ગાય રે ગાય, તું મોરી માય;
 નિતનિત કુંગરે ચરવા જાય,
 ચરતીચરતી તરશી થઈ,
 ગંગાજળને પીવા ગઈ.
 ગંગાજળ પીને પાછી વળી.
 સામા મળીઆ સિંહ ને વાઘ.
 વાઘ કહે, “હું તને ખાઉં.
 ભાઈ રે! મને ખવાય નહિ.
 ગાયના છાણુનો ચોકો થાય,
 ગાયના ઘીનો દીવો થાય,
 ગાયનું મહી મહાદેવને ચડે,
 ગાયના દૂધમાં પૂર્વજ તરે,
 ગાયની ખરીમાં પરભુ વસે.”

ધનવાડીનો રાજ

મારી સોનાની લાકડી રણજણે,
ગોવાળિયા ગાયો ચારે હો રાજઃ
ધનવાડીનો રાજ છે.

કુંવર ગાયો ચારી ઘરે આવીઆ,
માતાજી, દાતણ દોને હો રાજઃ
ધનવાડીનો રાજ છે.

પિત્તળ લોટા જળે ભર્યા,
પાતળિયા કુંવર, લોને હો રાજઃ
ધનવાડીનો રાજ છે. મારી૦

કુંવર ગાયો ચારી ઘરે આવીઆ,
માતાજી, ઝીલણ દોને હો રાજઃ
ધનવાડીનો રાજ છે.

કુંવર, તાંબાકુંડી જળે ભરી,
પાતળિયા કુંવર, લોને હો રાજઃ
ધનવાડીનો રાજ છે. મારી૦

કુંવર ગાયો ચારી ઘરે આવીઆ,
માતાજી, ભોજન દોને હો રાજ :
ધનવાડીનો રાજ છે.

કુંવર, શેર સુવાળી લાપશી
પાતળિયા કુંવર, લોને હો રાજ :
ધનવાડીનો રાજ છે. મારી૦

કુંવર ગાયો ચારી ઘરે આવીઆ,
માતાજી, મુખવાસ દોને હો રાજ :
ધનવાડીનો રાજ છે.

કુંવર, લવિંગ સોપારી એલચી,
પાતળિયા કુંવર, લોને હો રાજ :
ધનવાડીનો રાજ છે. મારી૦

કુંવર ગાયો ચારી ઘરે આવીઆ,
માતાજી, પોઢણ દોને હો રાજ :
ધનવાડીનો રાજ છે.

કુંવર, સાગસીસમનો ઢોલીઓ,
પાતળિયા કુંવર, લોને હો રાજ :
ધનવાડીનો રાજ છે. મારી૦

નદી

દેખ નદી દોડે ધસમસતી !
 સ્વચ્છ નિર્મળ જળ શું જોતી !
 પગ મુકતામાં સરસર સરતી
 દેખ નદી દોડે ધસમસતી !

સૃષ્ટિ સકલને પાણી પાતી;
 ક્ષમાશીલ એ માતૃભૂતિ;
 શીતળતાની પ્રતિમા સરખી
 દેખ નદી દોડી ધસમસતી !

આનન્દે એ હહેરો લે છે,
 કોઈ સ્થળે તો ખડખડ હસે;
 અદૃહાસ્ય કરીને જોતી,
 દેખ નદી દોડે ધસમસતી !

દેવી સરિતના કોમળ કંઠે
 સંગીતની કંઈ ધૂન મચે;
 કુંજ બધું એ નાદે ભરતી
 દેખ નદી દોડે ધસમસતી !

શબરીનાં ધોર

(“અંજનીનો જયો હનુમાન રે સમગ્રં જનરંગી” એ ઢાળ)

મારાં મીઠાંમીઠાં મધ ધોર રે,
રામ તમે આરોગો.

મારાં ચાખેલ મોંઘલાં ધોર રે,
રામ તમે આરોગો.

એક વનમાં વસે ભીલ નાર રે,
રામ તમે આરોગો.

એનું શબરી છે નામ નિરધાર રે,
રામ તમે આરોગો.

નથી પૂરત નથી પરિવાર રે,
રામ તમે આરોગો.

એક રામનામનો આધાર રે,
રામ તમે આરોગો.

એ તો જપે છે રાતદિન 'રામ' રે,
રામ તમે આરોગો.

એને રામને ભજ્યાનું એક કામ રે,
રામ તમે આરોગો.

એનાં ટુટ્યાં છે છાપરીનાં છાજ રે,
રામ તમે આરોગો.

માંહી શ્વાન-શિયાળવાંનાં રાજ રે,
રામ તમે આરોગો.

એને એક મળ્યો વંન કેરો જોગી રે,
રામ તમે આરોગો.

તારી ભક્તિનો બાધ આવે ભોગી રે,
રામ તમે આરોગો.

એને તે દિનની એક રદ લાગી રે,
રામ તમે આરોગો.

એના ચિતડામાં ચટપટી જાગી રે,
રામ તમે આરોગો.

રામ આવે તો આંહી હું ખેસાડું રે,
રામ તમે આરોગો.

રામ આવે તો આમ હું ખેસાડું રે,
રામ તમે આરોગો.

એનું કામ માંદ ચોટે ન મંન રે,
રામ તમે આરોગો.

એને ભાવે નહિ હવે અન્ન રે,
રામ તમે આરોગો.

મધરાતે તે ઝબકીને જાગે રે,
રામ તમે આરોગો.

પાન હાલે ત્યાં જોવા વહેલી ભાગે રે,
રામ તમે આરોગો.

સૂરજ ઉગે કે સંચરે છે વન રે,
રામ તમે આરોગો.

રામ કાજે ફળ વીણવાનું મંન રે,
રામ તમે આરોગો,

એને જડે ન કાંઈ રામ જોગ રે,
રામ તમે આરોગો.

બધાં ફળમાં છે કંઈક કંઈક રોગ રે,
રામ તમે આરોગો.

પેલી કાઠી હજુ ઘણી કાચી રે,
રામ તમે આરોગો.

ખાટી આમલી ચાખીને નાખી પાછી રે,
રામ તમે આરોગો.

દેખી ખટમણાં ને મોઢું એ મરોડે રે,
રામ તમે આરોગો.

પીલુ પીલુડીનાં કાણુ એવાં તોડે રે?
રામ તમે આરોગો.

જાંબુ કાળાં ને બીજ ભર્યાં પેરે રે,
રામ તમે આરોગો.

વળી ઉંબરામાં ધર ક્રીડા કેરું રે,
રામ તમે આરોગો.

ગોતી ગોતીને એક એણે ગોતી રે,
રામ તમે આરોગો.

રૂડી બોરડી તે બહુ બોરસોતી રે,
રામ તમે આરોગો.

ડાળ વાંકડી ને વાંકડીઆ કાંટા રે,
રામ તમે આરોગો.

બેડાં બોરાં એમાં રાતાં રાતાં રે,
રામ તમે આરોગો.

બોર દેખી શબરી હરખાણી રે,
રામ તમે આરોગો.

ચુટે બોર પછી હેત આણીઆણી રે,
રામ તમે આરોગો.

પીળાં પીળાં તે ભોંય પર નાખે રે,
 રામ તમે આરોગો.
 રૂડાં રાતડાંને રામ સાડ રાખે રે,
 રામ તમે આરોગો.
 ચાખી ચાખીને કરી છે કસોટી રે,
 રામ તમે આરોગો.
 ભલાં ભલાંની ભરી છે ભંભોટી રે,
 રામ તમે આરોગો.
 ઉગ્યો એક દિન સોનાનો સૂર રે,
 રામ તમે આરોગો.
 રામલક્ષ્મણ પધારે જરૂર રે.
 રામ તમે આરોગો.
 અહો ! વનના ઓ વનવાસી જન રે,
 રામ તમે આરોગો.
 અહો હરણાં ને અહો ! પંખી જન રે,
 રામ તમે આરોગો.
 કહો કયાં વસે શબરી માઠ રે ?
 રામ તમે આરોગો.
 એમ પૂછતાં રામ પહોંચ્યા ધાધ રે.
 રામ તમે આરોગો.

મારાં મીઠાં મીઠાં મધ ધોર રે,
 રામ તમે આરોગો.
 મારાં ચાખેલ મોંઘલાં ધોર રે,
 રામ તમે આરોગો.
 શબરી ડિઝ્યો તારા ભાગ્યતણે ચંદ રે;
 રામ તમે આરોગો.
 તારે આંગણે પેરોણા રધુનંદ રે,
 રામ તમે આરોગો.
 તારી ભક્તિ સફળ બની માય રે,
 રામ તમે આરોગો.
 તારાં એઠાં તે ધોર રામ ખાય રે!
 રામ તમે આરોગો.
 શબરી તારી તે ધન્ય ધન્ય બત રે,
 રામ તમે આરોગો.
 તને રામે કહી “શબરી માત” રે!
 રામ તમે આરોગો.

જીગતરામ દેવે

“ શું રે જોઈએ ? ”

“અમે એમ પૂછીએ, બેન, એમ પૂછીએ;
કે આવડી તે જાંઘીમાં શું રે જોઈએ ?”

“અમે એમ કહીએ, બહેન, એમ કહીએ;
કે આંગણે વાછડી ને ગાય જોઈએ.

કે પૂર્વે સરોવરની પાળો જોઈએ,
ને સવારે સહિયરનો સાથ જોઈએ.

કે એક આંસોપાલવ મારે બારણે સ્હોય,
ને એની ઉંચી ડાળે એક હીંચકો હોય.

કે માથે તે માવડીનાં હેત જોઈએ,
ને આશાઓ પૂરે એવો ભાઈ જોઈએ.”

નાનુ દવે

નદી

બે બાબુએ દુંગરા
 ઉંચા ને નીચા
 દુંગર માથે લીલાં ઝાડ,
 દુંગર માથે મોટાં ઝાડ.
 દુંગર કાળા પત્થરના,
 દુંગર ઘોળા પત્થરના.
 વચ્ચે ધીમી નદી જાય,
 ખળ ખળ ખળ ગાણું ગાય;
 રાતે વહે ને દિવસેય વહે,
 જરાય ઉભી ન રહે.
 ક્યાં એ જતી હશે?
 ક્યાંથી એ આવતી હશે?
 શું એ ગણગણતી હશે?
 શું એ ગાતી હશે?
 કદિ એ થાકતી હશે?
 કોઈ મને કહેશે?

તારાબેન મોડક

પ્રાર્થના

પ્રભુ એક વિના નથી અન્ય પ્રભુ,
 મહમૂદ રસૂલુલ્લા' ગણું છું.
 પ્રભુ એક તુહી વિણ અન્ય પ્રભુ—
 નથી કોઈ બીજો, પ્રભુ! સાક્ષી પૂરું.
 પ્રભુ એક તુહી—તુહી એક પ્રભુ,
 નથી કોઈ બીજો તું સમાન, પ્રભુ!
 વળી, સાક્ષી પૂરું, મહમૂદ, પ્રભુ!
 તુજ સેવક ખાસ, રસૂલ ગણું.
 પ્રભુ પાક તુહી સંસાર થકી,
 સૌ તારીફ છે પ્રભુ એક તણી.
 નથી કોઈ બીજો વિણ એક પ્રભુ,
 પરમેશ પ્રભુ! પરમેશ પ્રભુ!
 ઇશ એક જ, ઉચ્ચ, મહાન ધણી,
 શીદ ખીક ધરું દિલ કોઈ તણી!
 નથી કુબ્વત ખલકત કોઈ તણી,
 ઇશ એક જ, ઉચ્ચ, મહાન ધણી.

કરીમ મ. માસ્તર

ધણુ

કમાડ મોકળાં મેલને કા'ના !

કમાડ મોકળાં મેલ. (ટેક)

ધેનનું ધણુ સંભળાય છે,
આવતું જેવી પાણીની રેલ. કા'નાં

ગગને ભાળ ઉડે છે ગોરજ,
નથી છોટે તું માન,
સાંભળ ભાંભરે ધમ્માલધીંગી,
વાછરે માંડે કાન. કા'નાં

ટન ટન કોટે વાગે છે ટોકરા,
 ઝાંઝરીના ઝણુકાર,
 દો'યા વેળાની વધાઈ દે છે,
 દૂધડાં ઘોળી ધાર. કા'ના૦

સિંદૂર શો આ આથમે સૂરજ,
 વાળુની વેળા થઈ,
 વાછડાં બાપડાં મારે છે વલખાં,
 ગાયોને આવતી જોઈ. કા'ના૦

ગમાણુમાં ખાણુ, ખોળને નિરણુ,
 છુટું છવાયું નાખ,
 માંડ્યેથી બોધડાં હેઠાં મેલી દે,
 શેળાયાં સાથે રાખ. કા'ના૦

હીંહોરા કરતી આવે હડીભર,
 આવડો શો રઘવાટ?
 નાનેરાં વાછડે નથી શું ભાળ્યાં?
 લેઈ લખરકે ચાટ! કા'ના૦

વિ. ય. આવસત્થી

“ પાસ રહેને પ્રભુજી પ્યારા ”

પાસ રહેને પ્રભુજી પ્યારા,
અમે નાનકડાં બાળ તમારાં;
પ્રભુજી પ્યારા:

પાસ રહેને પ્રભુજી પ્યારા.
આડા જઇએ તો હાથ હલાવી,
હારે તમે કરને તુરત પડકારા;
પ્રભુજી પ્યારા:
પાસ રહેને૦

અંધારાં આવે તો આભ ઉન્નળી,
વા'લા, વરસાવો તેજના ફૂવારા;
પ્રભુજી પ્યારા:
પાસ રહેને૦

અમે અજ્ઞાની પશુ પામરડાં,
તમે પાલક પ્રાણુઆધારા;
પ્રભુજી પ્યારા:
પાસ રહેજો.

જન્મ દીધો તો હરિ જાળવજો,
હાંરે પાછ પ્રેમઅમીરસધારા;
પ્રભુજી પ્યારા:
પાસ રહેજો.

ભરતીનો દરિયો ઓવારા ફૂબાડે,
નાથ ઘડીએ થશે નહિ ન્યારા;
પ્રભુજી પ્યારા:
પાસ રહેજો.

એટલું માગીએ પાય પડીને,
નવ જશે નજરની બા'રા;
પ્રભુજી પ્યારા:
પાસ રહેજો પ્રભુજી પ્યારા.

અંબકવિમી હંસરાજભાઈ

અધરા શબ્દોના અર્થ

અર્ધ્ય-પૂજા કરવાની એક રીતિ : સૂર્યાદિદેવને જોખાથી પાણી
સમર્પવું તે.

અભિરામ-સુન્દર : પ્રભુભક્તિથી જે સુન્દર બન્યું છે તે.

અમી-અમૃત

કંસનિકન્દન-કંસને મારનાર

કાશળ-આડખીલી : નડતર

કુબ્જ-ચળ

કૂડ-કપટ

ક્ષમાશીલ-ક્ષમા આપવાના સ્વભાવવાળો

ખલ્લકત-દુનિયા

ચાણૂર-કંસનો એક મહ્ત : તેને કૃષ્ણે મથુરામાં મારી નાખ્યો
હતો.

જગદાનંદન-જગતને આનન્દ આપનાર

ઝીલણુ-ના'વણુ

તૃણાવર્ત-કંસના પક્ષનો એક રાક્ષસ

તક્ષક-જો નામનો એક નાગ

તારીક-વખાણુ

દિગપાળ-દિશાઓના દેવ : દશ દિશાઓના દશ દિગપાળ છે.

દેવાધિ-દેવાધિદેવ-પરમેશ્વર

ધર્મધુરંધર-ધર્મના કામમાં આગળ પડતા

નિષ્કામ-ધર્મપ્રાપ્તિ સિવાય બીજાં કાંઈ ફળની ઇચ્છા ન હોય
તેવું.

ન્યારા-જુદા

પંકજચરણ-જેના કમળ જેવા પગ છે તે.

પૂરત-મિલકત

પેર-જામફળ

પડકારા-સાદ : ચેતવણી

પય-દૂધ

પ્રતિપાળ-પાળનાર

પમરતી-ફેલાતી : મહેકતી

લવજલતારક-સંસારસમુદ્રમાંથી તારનાર

ભંભોટી-ભાટીનું એક વાસણ

માંડચ-અભરાઈ

મૃગયા-શિકાર

માતૃમૂર્તિ-મા સમાન

યદુનન્દન-યદુ વંશને હર્ષ ઉપજાવનાર-શ્રીકૃષ્ણ

રસાળા-રસ એટલે આનન્દ આપે તેવી

રસિકશિરોમણિ-રસિકામાં શ્રેષ્ઠ

વિશ્વંભર-દુનિયાનું ભરણુપોષણ કરનાર

શ્યામ-કાળું

સરિત-નદી

શ્વાન-કુતર

બાલ સાહિત્ય માળા

તારામંડળ (બાલવાર્તાઓનો સંગ્રહ)

કુમાર વીરસેન (ખીજી આવૃત્તિ) ચન્દ્રશંકર

ચાર બાલસંવાદો ચન્દ્રશંકર

બાલમિત્રની વાતો ભાગ પહેલો

લેખકા : ગિજુભાઈ અને ચન્દ્રશંકર

બાલકાવ્યો ભાગ પહેલો

લખો : (૧) ગ્રંથસ્થાપક : 'બાલમિત્ર'

ચ. જી. સોસાયટી, આણંદ

(૨) મંત્રી : પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ.

વડોદરા

